

Подільський регіон

Матеріали гутірки охоплюють 5 напрямків: короткий історичний нарис регіону; основні види господарської діяльності; характеристика подільського житла; одягу; традиційної кухні.

Перш за все виховник повинен наголосити на тому, що табір проходить саме в Подільському регіоні, і в мандрівці юнацтво зможе наочно побачити всю красу природи, характерні житла подолян.

Структура гутірки може бути такою:

Рухлива гра "Листи".

- 1) Визначення географічного положення Поділля на карті України. (за наявності контурних карт юнацтво окреслює кордони П. і в ході викладу замальовує його).
- 2) Короткий історичний нарис.
- 3) Визначення основних видів господарської діяльності. (виховник допомагає юнацтву визначити провідну діяльність подолян, виходячи з природних умов, історичних подій)
- 4) Подільське житло. (показ малюнків, фотографій, замальовки дітей)
- 5) Одяг подолян (показ малюнків, фотографій)
- 6) Традиційна кухня.

Після викладу виховник пропонує на контурній карті намалювати те що найбільше сподобалось чи запам'яталось з гутірки.

Вкінці можна провести гру *"Розумнички"*, підготувавши декілька питань з варіантами відповідей (правильних і неправильних) по темі гутірки, і перевірити як юнацтво засвоїло інформацію.

*Красо України, Подоля!
Розкинулось мило, недбало!
Здається, що зроду недоля,
Що горе тебе не знавало!
Леся Українка*

ПОДІЛЛЯ (Подільська земля) - історико-географічна область України, що займає басейн межириччя Південного Бугу і лівих приток Дністра, охоплює територію сучасних Вінницької, Хмельницької, Тернопільської і невеликі частини Івано-Франківської і Львівської областей.

1) У Галицько-Волинському літописі ця територія відома під назвою «Пониззя». Вперше назва «Поділля» зустрічається у документах 14 ст. історики та етнографи поділяють П. на Східне і Західне. У 60-ті рр. 14 ст. землі П., що перебували під контролем орд татарських ханів, були завойовані литовськими князями і увійшли до складу Великого князівства Литовського. Великий князь Ольгерд призначив намісником П. князя Федора Коріатовича. У 1430 на П. здійснило похід польське військо. Проти польського панування вибухнуло Бакотське повстання 1431-34. Після його придушення територія Західного П. з містами Кам'янець, Смотрич, Бакота, Скала відійшла до Польщі. У 1434 у Західному П. було запроваджено польський адміністративно-територіальний устрій і утворено Подільське воєводство (адм.

центр - Кам'янець), яке складалося з Кам'янецького, Летичівської Червоногородського повітів. Східне Поділля залишилось у складі Великого князівства Литовського. У серед. 15 ст. автономія П. була скасована і у 1566 утворено Брацлавське воєводство, що включало Брацлавський, Вінницький і Звенигородський повіти. Адміністративним центром до 1598 був Брацлав, згодом - Вінниця (див. також *Брацлавщина*).

Після *Люблінської унії 1569* територія Східного і Західного П. перебувала у складі *Речі Посполитої*. Ці землі зазнавали великих руйнувань і спустошень внаслідок набігів орд кримських і османських феодалів т. зв. Чорним і Кучманським шляхами. Лише у другій пол. 15 ст. на П. було вчинено не менше 33 нападів, а у 16 ст. - 35. Протягом 15-16 ст. на П. відбувалися національно-визвольні повстання, серед яких найбільш масштабнішими були рухи під проводом Мухи, С. Наливайка та ін.

У ході *національно-визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького 1648-57* на П. поширився полково-сотенний устрій. На Східному П. утворено Брацлавський (22 сотні) і Кальницький (пізніше -Вінницький; 19 сотень) полки. За Андрусівським перемир'ям 1667 П. залишилося у складі Речі Посполитої. У 1672 на П. вторгнулося військо Османської імперії. На завойованій території турки утворили Подільський еялет з центром у Кам'янці. Лише після Карловицького конгресу 1698-99 П. знову повернулося до складу Речі Посполитої. У 18 ст. на П. відбуваються ряд виступів українського населення, Палія повстання 1702-04, шириться гайдамацький рух, який переріс у Коліївщину.

Внаслідок першого поділу Речі Посполитої частину Західного П. було приєднано до Австрії. У 1793 Східне і решта Західного П. у складі земель Правобережної України захопила Російська імперія. На цих землях створено Подільське (7 повітів) і Брацлавське (9 повітів) намісництва. Царським указом від 12.12.1796 вони були об'єднані у Подільську губернію (1797) з центром у Кам'янці. У складі Подільської губернії перебували 12 повітів, У 20-30 рр. 19 ст. на П. відбувалися селянські виступи під проводом У. Кармалюка.

Під час Першої світової війни 1914-18 П. стала тереном бойових дій армій країн *Антанти* і *Четверного Союзу*, внаслідок чого господарство і населення краю зазнало колосальних втрат. У період *Української Народної Республіки* згідно закону про адміністративно-територіальний поділ України, ухваленого *Українською Центральною Радою* 6.3.1918 до складу Подільської землі увійшли кам'янецький, проскурівський, ушицький, летичівський, більша частина могилівського і староконстантинівського повітів (центр -м.Кам'янець), а до Брацлавщини - Вінницький, Брацлавський, частина Літинського, Липовецького, Могилівського та Ямпільського повітів (центр - м.Вінниця). У 1917-21 на землях П. відбувалися бої Армії *Української Народної Республіки* і *Української Галицької Армії* з військами іноземних окупантів - більшовиками, денікінцями та польською армією. В 1919 у Вінниці і Кам'янці-Подільському деякий час перебував уряд *Української Народної Республіки*.

Після поразки українських національно-визвольних змагань 1917-21 частина земель П. увійшла до складу УСРР. На територіальній основі Східного і Західного П. існувала Подільська губернія (скасована постановою ВУЦВК від 3.6.1925). У 1932 було створено Вінницьку, а 22.9.1937 - Житомирську області УРСР. Частина Західного П. по р. Збруч у 1921-39 входила до складу Польщі. Після Другої світової війни 1939-41 вся територія П. увійшло до складу областей УРСР. Сьогодні Площа П. становить бл. 61 тис. кв. км., чисельність населення бл. 4,6 млн, чол.

Найменш індустріалізоване в усій Україні. Велике значення для Поділля має залізничний транспорт. Відомі залізничні вузли: Тернопіль, Жмеринка, Шепетівка, Вінниця, Козятин, Вапнярка, Чортків.

Важливі міста Поділля порівняно невеликі: Вінниця, Хмельницький, Кам'янець-Подільський, Тернопіль.

2) Поділля - край високорозвиненої аграрної культури. Провідною традиційною галуззю господарства подолян здавна було землеробство. На Поділлі розвинуті всі його галузі: рільництво, городництво й садівництво. У ХІХ ст.. Поділля славилось навіть за межами України своїми садами, тут вирощувалось до тисячі сортів і різновидів яблуневих дерев. Після Півдня України Поділля є другим українським регіоном садівництва (яблука, груші, сливи, черешні, вишні, абрикоси, виноград). Досить різноманітним був асортимент городніх рослин.

Найбільшого розвитку набуло на Поділлі однак, рільництво. Культивувались як зернові, так і технічні культури (льон, коноплі, тютюн, цукровий буряк).

Тваринництво також здавна було розвинене на Поділлі. Іще з кінця ХVІІ – початку ХVІІІ ст. тут відомі коні степової української породи. Заможні селяни розводили коней не тільки для потреб свого господарства, а й на продаж.

Значне місце в сільському господарстві подолян займали і вівці, яких було значно більше у південних районах Поділля. Овече м'ясо, овечі молочні продукти відігравали певну роль у харчуванні селян. Із овечих шкір шили кожухи, вовна йшла на виготовлення теплого зимового одягу.

Кіз на Поділлі майже не тримали, за винятком бідних селян, для яких кози часто заміняли корову.

З давніх-давен повсюдно на Поділлі розводили і свиней, але у невеликій кількості, також курей, гусей, качок, менше – індиків.

3) Характерною рисою **подільського житла** було поєднання простого, стриманого за своїми формами об'єму будинку з мальовничими фасадами. Це досягалося завдяки широкому використанню таких декоративних засобів оздоблення, як колір і настінний розпис в поєднанні з своєрідними декоративними прийомами пластичної обробки високих солом'яних дахів.

Пагорбистий рельєф цієї місцевості створив неповторну картину **подільських поселень**: житла розташовують на різних рівнях, щось схоже до карпатських сіл. Іноді садиби вивищуються над вулицею на 10 метрів. Подільські житла мають дуже мальовничі настінні розписи, нанесені на свіжо вимазані глиною і побілені стіни, піч, сволок тощо. Стіни також прикрашаються різноманітною розписною керамікою.

Особливо цікава архітектура житла при пофарбуванні фасадів у насичені сині або синьо-зелені тони, а пластичних архітектурних деталей - в білий колір. Прикрашали фасади сільського житла на Поділлі також наборні (цвяховані) двері, фігурна обшальовка яких підкреслювалась і виявлялась яскравим пофарбуванням.

Різноманітність засобів опорядження фасадів при використанні кольорового і орнаментального декору, невичерпна фантазія художньої творчості народних майстрів надає житлу Поділля рис самобутності і привабливості.

Особливістю забудови сільської вулиці на Поділлі була її багатобарвність. Кольорове пофарбування житла у холодні сині тони доповнювалось яскравими цеглясто-червоними та жовтими тонами, у які фарбувались різноманітні господарчі споруди на садибі.

В інтер'єрі народного житла на Поділлі також широко застосовується колір, а особливо декоративний розпис, яким прикрашалися стіни і вариста піч. Велику роль відігравали в інтер'єрі також барвіста кераміка і насамперед миски, які ставилися рядами на миснику, своєрідні типи народних меблів та декоративні тканини.

4) Основні ж елементи традиційного **одягу подолян** – давньослов'янські, започатковані в культурному середовищі Київської Русі. Це такі компоненти, як тунікоподібні жіночі і чоловічі сорочки; поясний одяг у вигляді прямокутного шматка тканини або вузької орнаментованої запаски; вузькі полотняні чоловічі штани, або широкі шаровари. Давньослов'янські елементи виявляються й у верхньому одязі типу гуні, манти та опанчі, й у головних уборах – дівочих вінках, рушникopodobному жіночому уборі, й у домотканих поясах.

В орнаментиці вишивок, художньому ткацтві, які ще в кінці ХІХ ст. мали значне поширення на території Поділля, збереглися стилізовані мотиви найдавнішого за походженням звіриного орнаменту. Домінуючий чорний колір вишивки був характерним для верхнього плечового одягу типу свити (чуга'їни, гуньки), а також поясного одягу (запаски, горботки). На відміну від Наддніпрянщини жіночі сорочки тут частіше мали виложистий комір, цільнокроєний рукав, покритий вишивкою (виноград), чорними, синіми або металевими нитками (золото).

Подільський народний костюм визначався також специфікою фактури доморобних матеріалів, яка полягала у більшій рельєфності порівняно з іншими районами України, підкресленою прямолінійністю крою, оригінальним принципом вирішення підлеглості одних компонентів іншим, своєрідністю носіння одягу.

Жіночі сорочки уставкового типу додільні, іноді короткі, колір стоячий і викладений, спереду вишитий. Форми поясного одягу мали два види: незшита обгортка, фати і спідниця. Обгортки окремих районів Поділля відрізняються лише колоритом. Обгортку в талії закріплювали поясом або вузькою крайкою.

Колорит горботок завжди погоджений з колоритом пояса і вишивок. Для північних районів Поділля характерні вовняні каркасні спідниці-літники і вибійчасті спідниці-димки, необхідним компонентом жіночого поясного одягу були запаски.

Нагрудний одяг - корсети з круглим вирізом горловини, приталені, з вовняної тканини, оздоблені. Верхнім одягом були полька з відрізною спиною, зі зборами, довга до колін, полотняні каптани з відлогою, сіраки з білої вовни, але вже без відлоги, з білої овечої шкіри, покриті сукном. Взимку носили кожухи з

приталеною спиною. Для підпорізування поясного і верхнього одягу виготовляли ткани, плетені пояси з китицями на кінцях.

Дівчата на свято одягали вінки, що вкривали всю голову. Прикрасами служили квіти, гердани тощо. Заміжні жінки пов'язували голову наміткою, раптухом, який кілька разів складали, обвивали голову, а поверх вкладали кибалку?? (дерев'яний обруч) для підтримання хустки.

У комплекс чоловічого одягу входили сорочка з широкими відкритими рукавами, вишитими пазухою, коміром, манжетами, і довгі полотняні штани, підперезані кольоровим поясом. Зверху одягали кожушані безрукавки - кептарі, камізьельки з фабричних тканин, каптани, які на початку ХХ ст. витіснили кацабайки.

У деяких районах носили полотняні куртки та короткі сукняні сіраки. Найпоширенішою формою була опанча з відлогами, яку в ХІХ ст. змінив верхній суконний одяг.

Парубоцькі головні убори - солом'яні кресані, прикрашені шнурочками, герданами. Старші люди носили кресані без прикрас. Взимку одягали баранячі шапки конусоподібної форми. Чоботи були з невиправленої шкіри.

На Східному Поділлі жіночі сорочки - уставкові і тунікоподібні, додільні і "до підточки", з коміром стоячим або викладеним, рукав з манжетами. Поясний одяг - плахта, запаска (носили по дві). Наприкінці ХІХ ст. побутували дуже довгі спідниці. Замість фартухів до спідниці прив'язували хустку. Поверх сорочки одягали безрукавку-катанку, подібну на кірсетку.

До верхнього одягу належали жакети з рукавами кацафайки, кофти, а також свити, гуньки, кожухи.

На території усього Поділля жінки носили на свято жовті або чорні сап'янці. Чоботи оздоблювали аплікаціями.

5) За основними складовими народну їжу **подільської зони** можна розподілити на виготовлену з рослинних продуктів і продуктів тваринного походження . з першої групи можна виділити харчі і страви із зернових і овочевих продуктів. Харчі і страви тваринного походження можна поділити на м'ясні, молочні й рибні. Напої становлять окрему групу.

Найбільшою повагою на Поділлі користувався хліб, його вважали основними харчами. Він готувався з житнього борошна з додатками ячменю, вівса, а у неврожайні роки – з додатками тертої картоплі, лободи, жолудів та інших домішок.

З овочевих страв на Поділлі, як і в більшості інших регіонів України, найбільш поширеним був борщ. Другою за популярністю стравою був капустак. Готували його з квашеної капусти з додатком пшоняної крупи.

Варена картопля з кінця ХІХ - початку ХХ ст. стає неодмінною стравою на сніданок, а у піст варену чи печену картоплю в лушпайках з квашеною капустою, солоним огірком, тертою редькою чи хрінном з буряковим квасом вживали майже щодня. На свята та в недільні дні картоплю готували до м'яса, на щодень – їли з молоком, свіжим чи кислим. М'ясних страв на Поділлі у селяни було мало. Перевага віддавалась свинині, на другому місці була баранина та яловичина, птиця цінувалась менше, її споживали рідко. Найбільш поширеною святковою гарячою стравою була печеня, м'ясо для якої обсмажували з цибулею, заливали з окропом і тушкували для готовності. Найбільш поширеним і улюбленим, як і всюди на Україні, було сало.

Його солили у діжках, солом'яних чи лозових скринях і дуже берегли. Напої на Поділлі були представлені передусім квасами. Найпоширенішими були грис і буряковий квас. З хліба робили сирівець, з груш і кислиць фруктовий квас.

www.CYM.org